

КАТЕДРАЛА У ШАРТРУ

TV

125/2

Шартр је не ~~далеко~~ од Париза древна историјска варошица. Постојала је већ у доба Римљана. У средњем веку је са својом околином чинила краљевски феуд, држан од разних моћних породица, дакле спадала у такозвани краљевски домен у доба када је Француска била још разједињена, и кад је краљевску Француску чинио углавном Париз са једним територијалним заокругом. Су лук хи, у хију виј, кога ти искви за чинија дошице у гоју утваду. У старом Шартру вам показују где је ~~у~~ становашао ~~и~~ Луи XI, препредени и шарманти краљ богомљац, уједно краљ ловац, који је, сем животиња, страсно ловио све што је требало ~~да~~ да би се свршио главни посао око проширења краљевине и стапања у њу сизеренских покрајина. Једном, Луи XI је ту само преноћио, па утекао у друго место, па опет у друго, варкајући ~~с~~ ^{о/с} свом месту пребивања и вукући за собом једно важно изасланство са стране, да би га уморио, унизио, и смекшао, и онда ^{само у Мартору} преговарао како он хоће. У старом Шартру је и фини готски Колегијал Св. Андреје, већ једна архитектонска бравура, јер тешка грађевина једним својим делом на сводовима прекорачује реку Еру. У старом Шартру су и остатци задружних кућа ванредних уметничких заната, негованих у средњем веку у тој општини богатој, напредној, пуној даровитих мајстора, који су волели да сарађују само на објектима замишљеним од генија, и израђиваним кроз векове. По многим француским катедралама онога доба има савршених радова у камену и стаклу пореклом из радионица шартренских. Тек ^{небе, биску} вам падне у очи старински, дирљиво скроман латински запис: Јован из Шартра ме начинио.

КАТЕДРАЛА У ШАРТРУ

Над некадашњим тргом старога Шартра диже се нешто што је свет за себе, што значи векове верске и уметничке историје; диже се циновска готска катедрала која стоји додуше на земљи, али заправо постоји у светлим просторима висина. Огромно висока, сложена, моћна, она је ван сваке сразмере са својом околином, са дућанима где се продаје жито и вуна, са воденицама на Ери, са малим једноспратним буржујским домовима у њеној сенци. Али не само Шартр, него читав низ провинцијских градова око Париза има величанствене катедрале, далеко старије и лепше од париске Нотр Дам. Са ширењем хришћанства, бискупи и бискупије добијали су велика имања у провинцији, па су и богомоље дизане по провинцији. Међутим, француске катедрале би можда и без бискупа биле тамо где су. Њих нису подизали у првом реду краљеви, бискупи и великаши, него богате и амбициозне, корпоративно уређене општине. Оне су сакупљале

новац и рађале мајсторе; оне носиле у себи дуге инспирације једне стрпљиво гајене мисли; оне градиле, и пожарима ништено градиле поново, још лепшим, раскошнијим, пространијим. Средњевековна готска катедрала, то је нешто што се разликује од свега у природи и у уметности: једном скоро језовитом управљеношћу; пробијањем у горње сфере на начин оштрији од птичијега лета и од окинуте

стреле; шиљцима звоника који имају претећу сугестивност једног у небо упротив прста; ушиљеним сводовима који не леже на зидовима, него лебде, подупрти споља огромним луковима које Енглези добро зову летећим луковима, јер и јесу, као крила, ребрасто пробијени, разапети спицама и другим архитектонским везама, као крила перима. Тај стил, смело

и борбено величанствен, родио се баш у споменутом краљевском дому средњевековне Француске. Ту су крајем XII током XIII века просто ницале катедрале. У једном периоду само створена су чуда какве су катедрале у Шартру, Ренсу, Буржу. Са архитектуром се истовремено развијало нарочито статуарно вајарство, и чудесно комбиновани барељефни радови. У ту уметничку утакмицу ступили су и огромни прозори и руже од бојеног стакла. Готика је сва у тенденцији танког, мршавог, нервног шибања у вис, она је дакле смањивала зидне масе, остављала само оно што држи структуру, а велике празнице

испреплетала мрежама од олова, некада и од камена, које су носиле читава поља од мозаички сложеног или сликаног стакла. Та прозрачна поља су чаробна веза унутрашњости катедрале са бескрајним простором, уједно чаробна игра боја која се мења свакога часа, и не гаси од јутра до сунчева заласка.

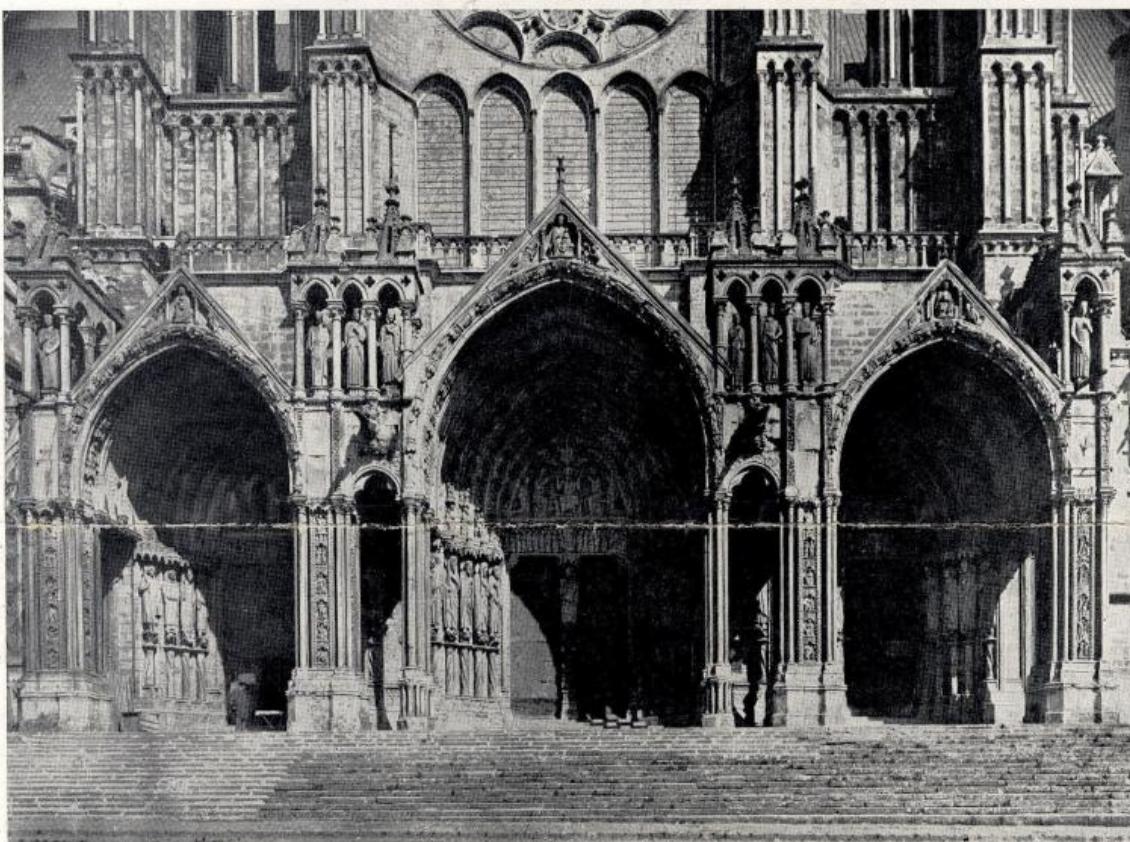
Катедрала у Шартру, и поред својих оштрих главних контура, сва је расцветана. Обложена ми-

Историско-уметнички фотограф, архив, Париз

КАТЕДРАЛА У ШАРТРУ, „ЦАРСКИ ПОРТАЛ“

лионима уметнички резаних површина. То је лабиринт људских облика, цвећа и животиња, геометрички фигура, стилизованих линија. Нигде нема два макако сићушна фрагмента чији спој не би био уметнички изведен. Стубови су скривени иза високих статуа, некада византиски крутих, некада талијански нежних, некада француски грациозних. Дубине сводова су прекривене серијама ба-рељефа. Свака најужа спојница је бар у орнаментима. Претстављена је цела васелена, сав Стари завет, Христос и с њим сав Нови завет, легија пророка, апостола, мученика, светаца. Међу последњима има дивних примерака праве и лично уметничке инспирације:

Историско-уметнички фотограф. архив, Париз
КАТЕДРАЛА У ШАРТРУ, ЈУЖНИ ПОРТАЛ

Св. Модест, Св. Теодор и Ђорђе, у костиму витезова катедралног доба. Па је ту сав живот Шартра онога доба, сви занати, све ношње, сви облици људских заинтересованости: побожност, врлине и пороци, хумор, па чак и гротескне сцене с људима, међ њима и са свештеницима, са животињама. Не само анђели, него и магарац један свира на катедрали у Шартру, а читава серија мајмуна на катедрали у Ренсу. Од подножја богомоље па до вршка стреле на торњу, камен је сав у удовима и живи; он се бора као свила; он је испупљикан као вез и чипка. Милиони и милиони фасета и профиле примају светлост и праве сенчења у свим бојама и температурама, тако да катедрала и цвета и букти.

Слојови маса који чине катедралу у Шартру почивају од подземних, још паганских светишта; иду преко такође подземних зидних остатака од базилика разнога стила; па прелазе у горње спратове који су редом додавани ради висине, ради бољег осветљења унутрашњости, ради архитектонских и вајарских могућности. Дозиђивано је кроз векове, призиђивано, спајано у целину што је раније било одвојено. Про-дужавана је основна линија, то јест, дужи крак крста, додавањем ранијем нартексу нових делова, нарочито дубоких тремова пред улазним вратима чеоне фасаде. Па је онда ширена уска главна лађа побочним лађама, и, на крају линији крста, трансептним фасадама, које су развијеније и лепше од чеоне. Шире су богомољу и спољашња утврђења, читаве засебне куле; па монументалне степенице које воде у једну капелу на спрату. Најзад, и ширена је и дужена катедрала апсидалним капелама и подупирачима тих капела и њихових сводова. Па онда, готског стила ради, све проширење је опет сужавано у висину истераним летећим луковима, и, најглавније, звоницима, који су извлечени у узину и у висину такозваним стрелама, фино резаним или

глатким пирамidalним конструкцијама које се због страшне висине и прошупљикане обраде камена чине збиља стрелама. Чувена стрела на северном звонику катедrale допире 115 метара у висину.

Катедрала у Шартру је од свих француских катедрала најмање динамична, највише мелодична, фина, блага, грациозна, света. Наравно, са страшним масама својим, и са стилом својим, и она је израз борбене запетости, судара, пресецања, учворавања жила и енергија. Сваки део на њој дочекује удар масе, враћа га или га преноси даље, и ти ударци струје готиком као крв. Летећи лукови искачу из доњих подупирача зграде као криве сабље, а забадају се у горње масе као ножеви. Копче у којима се састају

жиле сводовних конструкција, не само да изгледају, него се осећају као стиснуте песнице од хиљаду прстију. Необично дуге линије, праве и оживално свијене, упиру с висина надоле, и зато борба са гравитацијом просто виси под сводовима. Сва џиновска грађевина цепти од затегнутости. Камене масе су пуне скривених центара са неким муклим свестима о томе да по сваку цену треба држати, да је сваки зглобић преносач покрета за равнотежу, да страшни притисци имају апсолутно без препреке да струје, дању, ноћу, и кроз векове, иначе ће се катедрала у трену једном распснути. Све те наглине и сва та оштра забадања чине да катедрала формално искаче у простор; и да није спољашњих силних утврђења, она би или почела да наступа, или да се диже у светлост. Али генијалност замисли, па пана, па извођења, постигла је да све масе и све просторе сложи, и остаје једна само издвојена тенденција: издизање у вис. Два звоника катедрале, као два обрнута громобрана, све опасно сабирају и управљају горе, у небо. А свуда око катедрале, црква је избацила своју свету војску мученика, апостола, побожних дародаваца, и њихова смрност и духовност блажи и хармонише све оно што се на другим катедралама готског стила чита као јасан рефлекс тадашњих епоха. Епоха, кад се крваво и лукаво борили владари с главама католичанства, фратри са јеретицима, кад су букали ратови свети и несвети, претиле тамнице и анатеме, у два тaborа стајали свеци и хуље.

А да чудо склада и лепоте буде још веће, треба додати да је катедрала у Шартру сва несиметрична. Насађена је на зидове подземне базилике који не одговарају основи готске богомоље. Два звоника су

врло неједнака. Новији, северни, свршава са чувеном стрелом која је сва у чипкасто резаном детаљу. Старији, јужни, свршава са глатком, осмоугаоном пирамидом. Даље, чеона фасада са три трема и троја врата, није на исти начин срасла с торњевима. За-

тим, нису ни близу једнаке огромне, такође троделне бочне фасаде, од којих северна није ни до данас сасвим довршена. Нису сасвим симетрични ни летећи лукови, јер ни апсидалне капеле, у које ударају, нису сасвим правилно зракасте. Ни у спратовима одоле навише, ни у украсима, категорије нису симетричне. Али је баш зато склад катедрале чудо, и то музичко чудо, толико је све сливено и спремно да га светлост хармонично облива. Стотине и стотине мајстора који су то изводили, преузимајући радове после смрти једног или другог генијалног творца замисли, били су, изгледа, и сами нека колективна генијалност, радили непогрешно, хармонично решавали сталне проблеме довршавања, поправљања, крпења, а увек уједно и улепшавања. У она религиозна времена морао је свет имати нарочите осетљивости за светлост и простор, за осветљења и сенчне. Катедрала је сва кадифаста по површини од ванредне игре светлих и тамних тонова. Наравно да та игра значи и тонове боја. Сваки зарез камена прекида основну боју камена, светлост се друкчије расипа и даје разне преливе у смислу колорита и топлине. Сваки угао и свака облина даје

нову позу материје у простору, и према томе неки особит тон светлости. А оне огромне статуе, због каменитих балдахина над главама који сенче, и због тамних међупростора од тела до тела, чине се, према добу дана, час као да су више иступиле у простор, час као да се јаче приљубиле уз своје стубове. Само

КАТЕДРАЛА У ШАРТРУ, БОГОРОДИЦА СА ДЕТЕТОМ

то, стална је оргуља од прелива тамног и светлог, и трептања између двога. Катедрала је дакле не само резана, него, може се рећи, шарана и сликана у камену.

И док је тако споља игра светлости на камену, унутра је та игра на бојеном стаклу. Архитекти онога времена знали су тешку вештину како пробијати зидове у право хармоничној сразмери између испуњеног и празног. Катедрала у Шартру има генијално распоређене отворе прозора и ружа у свима спратовима, са свима облицима. Уједно има ванредне композиције чврстих грана и пантљика које огромним стакленим композицијама осигуравају распон и чврстину, и уједно их деле на мања поља према цртаном узорку. Дакле је катедрала, на тај начин, и камена и стаклена, и затворен простор и део бесконачног простора. Док је сунце јако, она изнутра није ни од камена ни од стакла, него од блистача и севања драгог камења, сва као један огроман адиџар. Под сводовима, у дугим уским прозорима, стоје поједине натприродно велике фигуре. Ниже доле, у ширим и далеко пространијим прозорима, видимо читаве легенде у свима детаљима. Средњи век је имао детиње маште: све је пуно бајки, неба, чуда, или, како је детиња машта и свирепа, разних страхота. Шарена стакла су или мозаички састављена, или црно испртана на некој бојеној основи, или сливана од разнобојних стаклених површина. Наравно, унутрашњост катедrale живи са сунцем. Кад га има, онда, колико прозора и ружа, толико сунца сијају у катедрали, и у свакој тој сунчаној атмосфери живи једна васелена боја. Стари шартренски стаклари-мајстори осећали су тајни карактер колорита и појединих тонова, тако да су најлепши прозори они из XII и XIII века. Рубинско првенило на одорама светаца гори једном унутрашњом, непролазном ватром. Зелена боја пејзажа у позадини појединих сликаних сцена, то је вечно зеленило

паја. У безброј других нианса и боја светлост споља просто пожудно удара, и засићена њима шири се у простору под сводове. А како су све четири фасаде у стаклу, постоји једно стално флуидно преливање чаробних струја; оне се укрштају, наилазе на друга бојена стакла, и распуштавају у много нових комбинација. У апсиди, заокругљеној, виде се жиже, ватре, ватромети. Бојено стакло, наравно, није са сликарског гледишта оно што је уљана слика, али је зато нешто друго: прозрачно је, стално пије светлост, и зато, док је светлост јака, стакло је тврдо и оштро, и слике доиста стаклене; а кад сунце почне слабити,

боје умињују, стакло изгуби кртост, прозори су онда огромни мекани ћилими, шарени, златни, са анђелима белим и сањивим, на којима само жути, црвени и зелени ореоли пламте. Последње западно осветљење удара у стакла над чеоном фасадом, а ту је основни тон плавило неба или нежног ситног цвећа. То плавило се споља меша са вечерњом румени, и одонуд вам се ваздух чини врело виолетан и олујан; ви међутим седите под благим плаветним сводовима, као у небу. Доживљај је величанствен. Човек се смањи, очисти, постане и сам као стакло. Катедрала је у то доба обично празна. Мале светле бобице, ко зна од чега, од кандила, од каквог светачког украса, од анђеоске трубе — лете кроз простор, враћају се испод високих сводова, вуку за собом неке чудне

рефлексе, јер је свуда стакло и боја. А кад се напољу смркне, одједаред се све погаси, војске светаца и мартира нестану вам испред очију, тешки кругови мрака стану око вас колутати, и ви излазите брзо, као терани из раја. Један дубок и дуг уздах вас затресе. У том уздаху човечје душе саберене се најзад све то чудо на земљи које се зове катедрала у Шартру.

Исидора Секулић

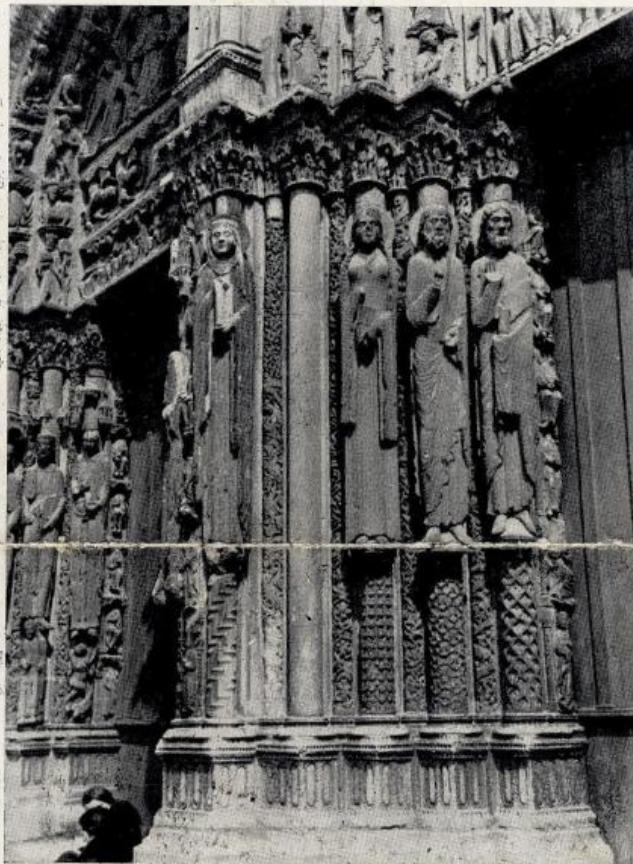

Фото Ђ. Башковић
КАТЕДРАЛА У ШАРТРУ, ДЕТАЉ
„ЦАРСКОГ ПОРТАЛА“